

Плівачук К.В.,

доцент кафедри філологічних, суспільно-гуманітарних та мистецьких дисциплін Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради "Академія неперервної освіти", кандидат педагогічних наук, доцент

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК УМОВА ЦІННІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито аспекти духовного-морального виховання учнівської молоді. Визначено сутність поняття "моральний розвиток особистості", розглянуто морально-духовні ціннісні орієнтації, охарактеризовано особливості реалізації основних завдань із формування духовно-моральної особистості учня в позаурочній роботі в загальноосвітньому навчальному закладі. Особливу увагу приділено питанню формування в учнівській молоді моральної відповідальності як важливої якості становлення особистості.

Ключові слова: *духовно-моральне виховання, особистість, ціннісне ставлення, позаурочна робота, моральна відповідальність, навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Проблема формування духовно-моральних цінностей юного покоління в державі в час її інтеграції до загальноєвропейського співтовариства є актуальною. На учнівську молодь дедалі більш очевидним є вплив молодіжної субкультури, відірваної від загальнолюдських духовно-моральних цінностей, багатовікової спадщини українського народу. Саме це спонукає сучасних педагогів формувати в учнів духовно-моральні цінності у процесі становлення кожного з них як особистості. На необхідності звернення до виховного досвіду народу, його моралі наголошено в державних програмах "Освіта (Україна ХХІ століття)", "Діти України", Концепції національного виховання, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції сучасного українського виховання, у "Національній доктрині розвитку освіти, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян".

Безперечно, духовно-моральний розвиток учнівської молоді належить до національних інтересів нашої держави. Завдання педагогічних колективів, батьків – навчити дитину взаємодіяти на основі моральних цінностей у гармонії з іншими людьми, собою, світом навколо себе – є також і стратегією виховної політики сучасної школи. Така модель освіти має базуватися на засадах демократизму та гуманізму і сприяти створенню умов для особистісного розвитку, самореалізації людини. За сучасних умов роль навчального закладу у формуванні ціннісно-орієнтованої, морально-духовної особистості є важливою. Учнівська молодь на основі позитивних і негативних проявів повинна вміти визначати діяльнісно-поведінковий рівень свого розвитку. Сьогодні характеризується дефіцитом особистісних духовно-моральних цінностей учня, тому порушена проблема потребує негайного вирішення.

Метою статті є визначення й обґрунтування проблем удосконалення формування духовно-моральних цінностей учнівської молоді в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження духовно-морального виховання здійснювали філософи, психологи і педагоги, безпосередньо чи опосередковано розкриваючи різноманітні аспекти формування духовно-моральних цінностей учнівської молоді.

Розроблення зазначеної проблеми базуються на положеннях філософського вчення про цінності О. Дробницького, А. Здравомислова, М. Каган, П. Матвеева; психологічні основи формування духовно-морально цінностей учнівської молоді розкриваються у працях І. Беха, М. Боришевського, С. Бубнова, О. Власенко, П. Ігнатенко, В. Москальця, В. Ядова; педагогічні основи виховання у дітей духовно-морально цінностей українського народу розкрито в роботах О. Вишневського, В. Оржеховської, Л. Повалій, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної, П. Щербаня, М. Яницького; духовний розвиток особистості є предметом досліджень у вітчизняній педагогіці та психології у працях І. Беха, М. Бердяєва, М. Боришевського Л. Виготського, І. Зязюна, М. Савчина, Е. Помиткіна, С. Яремчука, С. Ярмусь та інших авторів; питання виховання моральної відповідальності учнів розглядалося в дослідженнях А. Петровського, М. Ярошевського, М. Савчина, Р. Лазарус.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна наука розглядає проблему духовно-морального виховання учнівської молоді як одну з провідних, адже те, як людина визначає цінності, усвідомлює свою сутність, істотно впливає на всю її життєдіяльність.

Аналіз наукових джерел засвідчує наявність доволі великої різноманітності теоретичних уявлень про духовність, мораль, моральне виховання. Розглядаючи наукові праці філософів, психологів, педагогів зустрічаємо різні трактування поняття духовності. Так, у трактуванні М. Бердяєва [3] духовність – це найвища якість, цінність, найвище досягнення самої людини, оскільки найвища мета – не економічна, не соціальна, а духовна.

Е. Помиткін визначає духовність як "специфічно людську рису, що виявляється в багатстві духовного світу особистості, її ерудиції, розвинених інтелектуальних і емоційних запитах, моральності" [9, с. 28], а І. Бех [2] зазначає, що духовність передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі й зосередженість на моральній культурі людства.

С. Яремчук [20] пов'язує духовність із працею, спрямованою до саморозвитку, що допомагає людині стати Людиною і зберігає її людяність.

На думку С. Ярмусь [21], до духовності входить свідомо активність людського духу, яка підносить людину до ідеалу добра, – до того, що її облагороджує.

О.Вишневський [6] вважає духовність найвищим щаблем абсолютних цінностей, пов'язує її зі шляхом людини до Бога, її зорієнтованістю до дотримання в житті Божих заповідей.

Духовність, за А. Богуш [4], – своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що виявляється в позитивній поведінці й діяльності людини та характеризує цілісність її як особистості.

Отже, ураховуючи думки вчених, відзначаємо, що духовність – це моральна культура людства, а відродження духовності пов'язане із поверненням до традиційних духовних цінностей народу.

Категорія "мораль" трактується як "система цінностей, принципів, норм і правил поведінки та діяльності людей, які регулюють відносини між ними на гуманній основі" [7, с.131]. Ідеали й норми моралі створювалися віками в кожного народу, а стверджувалися і вдосконалювалися у практиці поведінки та взаємовідносин. Нині все більше утверджується думка, що особливості різних історичних епох впливали на формування певних моральних уявлень, правил поведінки, виховних ідеалів у моральному становленні особистості.

Поняття "виховання" в педагогічній літературі застосовується в широкому та вузькому значенні. Виховання в широкому значенні трактується як освіта, навчання, процес формування особистості й підготовки її до активної участі у виробничому, суспільному та культурному житті. Формування світогляду, морального обличчя, розвиток смаку, фізичний розвиток – це більш вузьке значення розглядуваної дефініції.

У філософському розумінні моральне виховання – це "виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок,

звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [15, с. 27].

Із педагогічної точки зору моральне виховання розглядається як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття й поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, що відповідають вимогам суспільної моралі [5].

Найявні трактування поняття "моральне виховання" науковцями. Так, М.Фіцула вважає, що "моральне виховання – це виховна діяльність школи та сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [16, с. 254]; І. Гончаренко визначає, що це – "цілеспрямований процес формування моральної свідомості, розвитку морального почуття та навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології" [5, с. 216]; А. Кузьмінський трактує як "вивчення теоретичних основ моралі, формування моральних уявлень, організація досвіду поведінки й діяльності, які відповідають вимогам моралі нашого суспільства" [7, с. 217].

Узагальнюючи сутність попередніх думок, доходимо висновку, що моральне виховання – це багатогранний, цілісний системний процес, який забезпечує формування моральної свідомості особистості, її чуттєво-емоційної сфери, гуманного ставлення до навколишньої дійсності, здатностей вибудувувати гуманні взаємини з людьми, розуміти та творити добро і красу в житті.

Отже, проаналізувавши думки і трактування сутності та особливостей поняття "моральне виховання", доходимо висновку, що **моральне виховання є процесом засвоєння моральних цінностей та ідеалів, оволодіння моральною культурою, формування морального почуття, стійких моральних якостей і навичок моральної поведінки.**

У сучасних наукових уявленнях моральне виховання характеризується за допомогою таких понять: "мораль", "моральність", "моральна свідомість", "моральні почуття", "моральні звички", "моральна спрямованість". Розглянемо сутність споріднених понять з тим, щоб ґрунтовно розкрити сутність процесу морального виховання:

- мораль – специфічний тип регуляції відносин між людьми, спрямованої до їх гуманізації на засадах спільного блага;
- моральність – внутрішнє налаштування індивіда діяти відповідно до своєї совісті та свободи, волі;
- моральні почуття – почуття, у яких виявляється стійке ставлення людини до суспільних подій, до інших людей і до себе;
- моральна свідомість – якість, що відображає реальні стосунки і регулює моральний аспект діяльності людини;
- моральні звички – стійкі форми поведінки, які є внутрішньою потребою особистості та виявляються в будь-якій ситуації й умовах;
- моральна спрямованість – стійка суспільна позиція особистості, що базується на світоглядній основі мотивів поведінки й виявляється в різних умовах як властивість особистості;
- моральна вихованість – інтегральна якість особистості, що характеризується певним рівнем сформованості морально-ціннісної сфери особистості;
- моральні цінності – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості до норм загальнолюдської моралі;
- моральне виховання учнівської молоді в умовах загальноосвітньої школи – взаємодія учнів і вчителів у спеціально створених умовах з метою залучення їх до суспільного досвіду та культури (соціалізації), з одного боку, та розвитку в них унікальних особистісних якостей (індивідуалізації) з іншого [7 та ін.].

Аналіз педагогічної теорії і практики дає змогу визначити, що важливу роль у духовно-моральному вихованні дитини відіграє сім'я. Фундаментальними є праці вчених В. Постоного, П. Щербаня, Т. Алексеєнко, О. Докукіної, Н. Стрельникової, які вважають, що

"головна мета морального виховання у сім'ї – набуття підростаючим поколінням морального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжлюдських і міжнаціональних взаємин; а основне завдання – набуття знань про моральні принципи, норми та правила суспільної поведінки, виховання моральних почуттів, потреб і ставлення до навколишнього світу, набуття стійких навичок і звичок моральної поведінки" [16, с. 394]. Зазвичай, моральне виховання здійснюється у сім'ї [12] як формування любові до рідної землі, свого народу, культури та мови, виховання гуманних почуттів, доброзичливості та приязні до людей, потреби надавати їм безкорисливу посильну допомогу, розвиток розумних потреб, культури споживання, свідомої дисципліни, бажання працювати задля розквіту держави, відповідального й бережливого ставлення до праці та її результатів, здатності до прояву почуттів сорому та власної гідності, непримиренності до аморальних учинків людей, нетерпимого ставлення до порушників соціально-етичних норм і правил поведінки. Кожна сім'я може створити свій осередок духовності: навчити дитину звертатися жити за Божими заповідями, знайомитися з відповідною літературою, відзначати національні та християнські свята, традиції, обряди тощо.

Із досвіду сімейного виховання знаємо: якщо в сім'ї дотримуються заповідей Божих, у ній не виростають злочинці, наркозалежні, бо в дитини формуються такі гуманні якості, як доброзичливість, дружелюбність, чуйність, співчуття, чесність, повага до старших, розуміння добра і зла, готовність допомогти, милосердя, які будуть дороговказом протягом всього життя. Отже, наголошуємо, духовно-моральне виховання, розпочате з дитинства в сім'ї, продовжується у процесі соціалізації особистості. Сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї, у яких утверджено стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків, – це продукт історії та культури українців. Ідеали добра, милосердя, людяності та такі категорії, як честь, гідність, працелюбство стали головними виразниками народної моралі. Залучення учнівської молоді до участі у благодійних акціях, надання допомоги нужденним, проведення концертів у територіальних центрах та пансіонатах для людей з особливими потребами та пенсійного віку, поміч людині, яку спіткало нещастя, хворим, допомога в господарстві – це і середовищем формування загальнолюдських цінностей молодого покоління, виховання толерантного ставлення до інших людей.

Моральні стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, вони більш постійні, по-третє, у них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей [8].

Українська народна педагогіка накопичила цінний досвід морально-етичного виховання молоді, що виражається в повазі до батьків і старших, до сімейних і громадських обов'язків, працелюбстві, доброзичливості, щирості, чуйності, взаємодопомозі. М. Стельмахович [12] відзначає, що традиції українського національного виховання молоді – народні чесноти, норми християнської моралі, національної честі і громадянської гідності, чуйності і милосердя – класичні, а тому завжди актуальні.

Оскільки у визначенні процесів, що впливають на формування моральної вихованості учнів, нами вказано на загальнолюдські цінності, ціннісні орієнтації, моральні норми як регулятори взаємовідносин у суспільстві, звернемо увагу на цінності, що мають бути основою для формування ціннісних орієнтацій молодого покоління сучасного українського суспільства, яке ставить своєю метою утвердитися в загальнолюдському ціннісному просторі. Тому формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді вважаємо однією з актуальних проблем сучасного духовно-морального виховання.

Зазвичай, регулятором взаємин молоді в суспільстві є ціннісні орієнтації, виражені в морально-етичних ідеалах, переконаннях, принципах, почуттях, духовних цінностях, що усвідомлені й пережиті особистістю та виконують в учнівській молоді орієнтувальну,

регулятивну, проектувальну функції. Саме ціннісні орієнтації, на нашу думку, є одним із найважливіших структурних компонентів особистості, оскільки вони утворюють свого роду вісь свідомості [1], що забезпечує стійкість особистості, наступність певного типу поведінки й діяльності, яка виражається у спрямованості потреб та інтересів.

З'ясовано, що стійка система ціннісних орієнтацій дозволяє людині прожити життя зосереджено і продуктивно. Сформовані цінності й норми поведінки дають можливість людині бути впевненою, розвиватися і критично осмислювати цінності, щоб сформувані ідентичність.

Найбільш вдалим віковим періодом для формування ціннісних орієнтацій є старший підлітковий вік, що характеризується виходом особистості на нову соціальну позицію, коли формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства. Учені стверджують, що цей період піднесення життєдіяльності, який супроводжується загальним посиленням процесу розвитку, підняттям на вищу сходинку поведінки особистості, є продуктивним для становлення учнівської молоді на основі духовно-моральних набутоків людства.

Варто зауважити, що освіта сьогодення характеризується пошуками нових підходів у розв'язанні завдань, зумовлених викликами часу. Провідним завданням сучасної школи є формування гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості. Практика показує, що у процесі формування розвиненої особистості чільне місце належить духовно-моральному вихованню, у якому представлені моральні еталони почуттів і моральної поведінки людей, які є наставниками. Безперечно, моральну самосвідомість педагога характеризують його честь і гідність. Учитель несе відповідальність за формування людського в людині, саме йому потрібно творити культуру моральних відносин, спілкування, незважаючи на суспільні негаразди. Тому в системі моральних відносин у педагогічному середовищі вагому роль відіграє взаємодія вчителя й учнів, побудована на взаєморозумінні та взаємоповазі, шанобливому ставленні вчителя до традицій колективу, підтримці гідності кожного вихованця.

Учитель загальноосвітнього навчального закладу повинен формувати в учнів загальнолюдські норми гуманістичної моралі: добро, взаєморозуміння, милосердя, упевненість у можливостях, а також допомагати усвідомити, що моральні цінності становлять основу правопорядку. Проводячи уроки у спілкуванні, організовуючи диспути, дискусії з учнями, педагог повинен сприяти розумінню вихованцями сутності моралі й моральності, цінностей та ідеалів, етичних норм поведінки українців.

Моральні цінності розглядаємо як різні форми вираження моральних вимог: норм і принципів моралі, моральних ідеалів, понять добра, справедливості, честі, гідності, обов'язку, моральних якостей людини, характеристик вчинків, діяльності та стосунків тощо. Моральні цінності є добром і для людини, яка їх обирає, і для її оточення, на яке цей вибір впливає.

У міжособистих стосунках цінностями є добро і справедливість, що орієнтують на створення умов, за яких забезпечується мир і злагода між людьми, захист людського життя. Добра воля не тільки просвітлюється змістом, в основі якого – вищі цінності, але й стверджує їх у світі, у всіх сферах людського буття [4].

Важливим також є формування ціннісного ставлення особистості учня до суспільства і держави, до себе і людей, до природи, праці та мистецтва, що має виявлятися в особистісному зростанні кожного, становленні громадянина України, здатного виявляти національну гідність, успішно реалізовуватися в соціумі як сім'янин, професіонал, носій культури

В умовах навчального закладу духовно-моральне виховання учнівської молоді реалізувати потрібно щоденно, використовуючи різні засоби, форми та методи. Так, К. Ушинський [17] вважав, що кожен народ має свою мету виховання, свій ідеал людини і потребує відтворення цього ідеалу у вихованні. Формувати загальнолюдські форми моралі в

душі дитини, розбудити в неї сердечність, чуйність, порядність, доброту, людяність закликав В. Сухомлинський [14].

Нині, в умовах формування громадянського суспільства, вагомою є проблема виховання в учнівській молоді відповідальності. Відповідальність характеризується здатністю людини об'єктивно сприймати реальність, пов'язувати її з особистими цінностями і поводитися відповідно до цього [10]. Звичайно, відповідальність – це регулятор мотивів поведінки, внутрішній стрижень дисципліни та самодисципліни особистості, який не дає їй змоги розглядати та використовувати свободу як вседозволеність. Моральна відповідальність розглядається як самостійно прийнята особистістю відповідальність, що передбачає виконання норм поведінки в суспільстві, правильне розуміння інших, вияв поваги до них, уміння керувати власними потребами і вчинками [6]. Формування моральної відповідальності особистості передбачає вироблення в неї усвідомленого й неухильного виконання взятих на себе зобов'язань, розумного дотримання прийнятих моральних і правових норм, звітування перед собою, колективом, батьками за дії та вчинки.

У процесі виховної роботи в навчальних закладах у школяра потрібно формувати відповідальність стосовно себе і тих, хто поряд, дотримання принципів моралі, правильного й порядного вибору способів досягнення поставленої мети.

Важливе значення в духовно-моральному вихованні учнівської молоді має позакласна робота [16] – різноманітна освітня й виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей на основі різних форм організації навчально-виховної діяльності, серед яких у сучасності вагоме значення мають колективні спільні справи (у них беруть участь усі вихованці – обговорюють пропозиції, обирають справи, планують і виконують роботу, несуть відповідальність за результати). Методика колективного творчого виховання розроблена та апробована І. Івановим [19] з метою створення учнівського колективу в середовищі, яке сприяє становлення особистості. Згуртування такого колективу вимірюється здобутками особистості – моральними і творчими, – мотивами і вчинками, цінностями й цілями, інтересами та потребами, ідеалами й самооцінкою.

Форми організації колективних справ для учнівської молоді можуть бути різноманітними: трудовий рейд, сьїта туристичних ігор, пошукові ігри на місцевості, аукціони знань, робота над проектами, прес-конференція, усний журнал, естафета, турнір-вікторина, жива газета, літературні й художні конкурси, вечори-портрети письменників, вечори-реквієми, літературно-музичні вечори, конкурс інсценізації пісень, спортивно-оздоровчі та інші свята. Усі види колективних справ формують у школярів ціннісне ставлення до своєї держави та суспільства, до інших людей, до праці, мистецтва, природи, до себе та учнівських обов'язків, а також ціннісних орієнтацій: особистих, сімейних, громадянських, національних, загальнолюдських.

Як свідчить досвід роботи з учнівською молоддю, ефективними в морально-духовному вихованні є диспути, дискусії, дебати, що спонукає конструктивно сприймати минуле й сучасне, відстоювати свої погляди та судження, захищати власну та поважати альтернативну точку зору, ставити запитання й відповідати, адекватно оцінювати ситуацію і приймати швидке рішення, формувати культуру поведінки та спілкування, ціннісне ставлення до себе та опонентів. Дискусії та дебати можна проводити з таких тем: "Права, свободи і обов'язки людини та громадянина", "З чого починається дружба і вміння дружити?", "У чому цінність життя?", "Ідеал сучасної молоді людини", "Духовна краса людини", "Любов'ю дорожити вмійте. Що це значить?", "Самореалізація, самоорганізація, самодисципліна, відповідальність – як сформувати ці якості?", "Про мету життя і способи її здійснення" та інші.

В умовах навчання особистість лише тоді починає набувати стійких моральних якостей, коли цьому сприяють умови, її становище в колективі, значимість соціальної ролі, яку вона виконує. Уся навчально-виховна система школи повинна мати виховний вплив на становлення моральних відносин, за яких учнівська молодь могла пережити задоволення від

того, що своєю поведінкою та вчинками приносить радість людям, творить добро, бере відповідальність за результати своєї діяльності, вміє володіти і керувати собою. Водночас учень повинен добре засвоїти моральний досвід людства, прийняти загальнолюдські й національні моральні цінності в особистісні ціннісні орієнтири.

Практика свідчить, що організовуючи в загальноосвітніх навчальних закладах різноманітні заходи з метою морального виховання, педагогічні колективи формують в учня національну спрямованість, любов до рідної мови та свого народу, національну гідність, шанобливе ставлення до культури, духовної спадщини, народних традицій і звичаїв, національно-етнічної обрядовості всіх народів, які населяють Україну.

Висновки. Отже, проблема формування в учнівської молоді духовності й моралі на сьогодні надзвичайно важлива і актуальна. Духовно-моральне виховання учнівської молоді є цілісним процесом засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки. На формування духовності та моральності особистості мають вплив суспільство, сім'я як соціальний інститут та навчальні заклади.

Провідним завданням сучасної школи є розвиток особистості, зокрема й духовно багатой та національно свідомой. Вагому роль у цьому відіграє позакласна виховна робота із учнями, організована за допомогою таких форм: колективні справи, дискусії, диспути, дебати, інтелектуальні вечори, науково-практичні конференції, проектна діяльність тощо.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості / І.Д.Бех // Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник / за заг. ред. О.В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 8–11.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : Сходження до духовності / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
3. Бердяев Н.А. Філософія вільного духа / Н.А. Бердяев. – М. : Республіка, 1994. – 480 с.
4. Богуш А.М. Дефініції "духовність" і "моральність" в аспекті національного виховання в Україні / А.М. Богуш // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : збірник наукових праць. – К., 2000. – Кн.1. – С.18–23.
5. Гончаренко С. Педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
6. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник / О. Вишневський. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
7. Кузьмінський А.І. Педагогіка : навчальний посібник / А.І.Кузьмінський. – К. : Знання, 2007. – 447 с.
8. Молодиченко В.В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти (філософський аналіз) : монографія / В.В. Молодиченко / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Знання України, 2010. – 384 с.
9. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е.О. Помиткін. – К. : Наш час, 2007. – 280 с.
10. Словник-хрестоматія педагогічних понять : навчальний посібник. – Луганськ, 2004 – 272 с.
11. Степанов, О.М. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – 2-ге вид., виправ., доп. – К. : Академвидав, 2006. – 520 с.
12. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка : навчальний посібник / М.Г. Стельмахович. – К. : Інститут системних досліджень освіти, 1996. – 288 с.
13. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.
14. Сухомлинський В.О. Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України / В. О. Сухомлинський // Збірник наукових праць Полтавського педагогічного

інституту ім. В.Г.Короленка. – Полтава, 1999. – Вип.1(5). – (Серія "Педагогічні науки"). – С. 4–13.

15. Філософія : підручник / [Заїченко Г.А., Сагатовський В.М., Кальний І.І. та інші] ; за ред. Г.А.Заїченка та ін. – К. : Вища школа,1995. – 430 с.

16. Фіцула М.М. Педагогіка : навчальний посібник / М.М. Фіцула. – К.,2005.– 560 с.

17. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори / К.Д. Ушинський. – К. : Рад. школа,1949. – 418 с.

18. Чорна К.І. Основні пріоритети виховання громадянина-патріота в умовах української державності / К.І.Чорна // Проблеми українського національного виховання : збірник наук. праць / Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2013. – С. 63–73.

19. Яременко Н.В. Дозвіллезнавство : навчальний посібник / Н.В. Яременко. – Фастів : Поліфаст, 2007. – 460 с.

20. Яремчук С.В. Проблема духовності в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів / С.В. Яремчук // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К.,2012. – Т. XIV. – Ч.1. – С. 397–404.

21. Ярмусь С. Досвід віри українця : Вибрані твори / упорядн. А. Колодний / С. Ярмусь. – К. : Світ знань, 2002. – 512 с.

Пливачук Катерина Владимировна. Духовно-нравственное воспитание учащихся как условие ценностного становления личности

В статье раскрыты аспекты нравственно-духовного воспитания учащихся молодежи. Определена сущность понятия "нравственное развитие личности", рассмотрены нравственно-духовные ценностные ориентации, охарактеризированы особенности реализации основных задач по формированию духовно-нравственной личности ученика во внеурочной деятельности в учебном заведении. Особое внимание уделено вопросу формирования нравственной ответственности учащихся молодежи как важного качества становления личности.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, личность, ценностное становление, внеурочная работа, нравственная ответственность, учебное заведение.

Plivachuk, Kateryna. Spiritually-Moral Education of the Student's Youth as a Condition of Value Formation of Personality

The aspect of spiritually-moral education of the student's youth. It deals with the moral development of the personality and moral and spiritual value orientations, are described of the peculiarities of the realization of the main tasks of the formation of spiritually-moral personality of the sir in the process of extra-curricular work of the educational institution. Special attention is paid to the moral responsibility among the student's youth, which is important the formation of personality

Key words: spiritually-moral education, personality, value formation of personality, extra-curricular work, moral responsibility, educational institution, moral responsibility.